

KAŞKAY TÜRKLERİNDE ÖLÜMLE İLGİLİ BAZI İNANMALAR VE ÖLÜM ÖNCESİNE DAİR UYGULAMALAR

Certain Beliefs About Death and Post-Mortem Practices in Qashqai Turks

Mehmet KARAASLAN*

Özet: Azerbaycan sahasından Safevi döneminde ayrılarak İran'ın güneyine yerleşen, konargöçer nitelikli bir Türk topluluğu olan Kaşkaylar, eski Türk kültürünün taşıyıcısı olmak bakımından sön derece önemlidir. Ölüm konusu Kaşkay sahasından malzeme toplarken en fazla zorlanılan alan olmuştur. Kaynak kişilerin ölüm konusuna ilişkin gelenekten getirdiği inanma ve pratikleri doğum ve evlilik konularına göre daha güçlü bir biçimde varlığını sürdürmekte ve değişimden daha az etkilenmektedir. Ölüm dönemiyle ilgili uygulamaların dini yönünün ağır basması, konunun sadece ölüm olayı vuku bulduğunda ya da bulma ihtimali belirdiğinde ele alınması gibi hususiyetler bunda etkili olmalıdır.

Türk dünyası ve Anadolu sahasında ölüm habercisi olarak düşünülen tilki, çakal, baykuş, tavşan gibi hayvanların, vakitsiz ve farklı biçimde öten horozun, sebepsiz yere kırılan bir eşyanın kayan bir yıldızın, düşte dişlerin çekildiğini görmenin Kaşkay sahasında da ölüm habercisi olarak değerlendirildiği müşahede edilmiştir. Bu inanç çerçevesinde uygulanan bir kaçınma olarak gece vakti evden dışarı yiyecek beyaz gıdalar verilmemesi de Türk dünyasının genelinde tatbik edilen bir uygulamadır. Bu pratiğin fonksiyonu üzerine düşünüldüğünde gece vakti bir başka komşuyu ziyaret etmenin türlü mahşurlarını ortadan kaldıran içtimai bir düzenleyici mekanizma olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca Kaşkay sahasında diğer Türk topluluklarından farklı olarak cumartesi (Şenbe) günüyle ilgili de pek çok inanma ve kaçınma tespit edilmiştir. Ölümü uzaklaştırmak amacıyla bugünlerde ölen kişilerle bir ayakkabı tekini ya da yumurtayı defnetmek, eski Türk kültüründe var olduğu bilinen, ölünün eşyalarıyla birlikte gömülmesi pratiğini akıllara getirmektedir. Ayrıca ölümden kaçınma tedbiri olarak gün batımından sonra iş yapılmaması, yılan öldürülmemesi gibi pratikler de sahadan tespit edilen diğer uygulamalardır.

Anahtar Kelimeler: Kaşkay Türkleri, Ölüm İnanışları, Ölüm Öncesi Uygulamalar

Abstract: *Qashqai Turks, a nomadic community which broke away from the Azerbaijan terrain during Safavi period, are of great importance in that they have carried the old Turkish culture up to date. While collecting data in Qashqai field, death was one of the most difficult parts. Traditional practices and beliefs regarding death outweigh those*

* Okutman Dr. -, Nevşehir Üniversitesi Rektörlüğü, Türk Dili Bölümü.

concerning birth and marriage and they have relatively been less affected in the course of time. The fact that the practices concerning death have a religious aspect must be related with the fact that they exist when there is a case of death or an imminent death. Similar to the Turkish world and Anatolia, it was observed in the Qashquai field that such animals as foxes, jackals, owls and rabbits, ill-timed crowing roosters, objects broken without reason, shooting stars, seeing in a dream one's teeth taken out are the messengers of death. Therefore, it is a common traditional practice in the Turkish world not to lend people white food during night as a measure to avoid death. Thinking on the function of this practice it is thought to be a social mechanism to remove the limits of visiting a neighbour during night. Moreover, unlike the other Turkish communities, many beliefs and practices of abstention concerning the day Saturday were encountered in the Qashquai field. The practices of burying someone with an egg or one of their pair of shoes in order to send away death bring to mind the burial of someone with their belongings in the old Turkish culture. Furthermore, such practices as avoiding working after sunset or killing a snake as a measure to avoid death were also observed in the field.

Keywords: *Qashqai Turks, Mortem Beliefs, Post-Mortem Rituals*

Kaşkay Türkleri İran'ın güneyinde yaşayan ve bazı kaynaklara göre nüfusu üç milyonun üzerinde olan konargöçer nitelikli bir Türk topluluğudur. Azeri sahasından ayrılarak İran'ın güneyine yerleşen ve orada farklı bir Türk boyu kimliği kazanan Kaşkayların İran'ın güneyindeki mevcudiyetlerine dair ilk emareler bundan yaklaşık beş yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Milli kimliklerini korumak adına etrafındaki diğer milletlerden arınık bir yaşam biçimiyle günümüze kadar yaşayagelmiş Kaşkayların kadim Türk kültürünün yalın ve saf bir tezahürü olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. Günümüzde büyük çoğunluğu şehirleşmiş olsa da yaklaşık iki ay süren saha çalışması sırasında şehirde yaşayan Kaşkayların yanı sıra göçebe niteliğini sürdüren pek çok kaynak kişiyle de görüşülme imkânı bulunmuştur.

Ölüm kavramının, insanoğlunu üzerinde konuşmaktan bile sakındıran bir zihinsel arka planı olduğu söylenebilir. Son derece zengin ritüeller ve inanmalarla bezenmiş bir geçiş dönemi özelliği gösteren “ölüm” olgusu, bu arka planı sebebiyle olsa gerek günlük konuşma mevzuları arasında pek yer almaz. Kaşkay sahasından derlenen, “*Babamın ölmesinden korkmam, korkum odur ki ölüm kapımı tanyacak*” sözünün de işaret ettiği psikoloji insanoğlunun ölümü mümkün olduğunca görmezden gelmek istemesidir. Belli bir yaşın üzerindeki her ferдин aklının bir köşesinde sabit duran fakat pek de üzerinde konuşmak istemediği bu büyük gerçeklik, bir takım sembollerin ölüme yorulmasıyla unutulmaya isyan etmekte ve toplumların kendisini görmezden gelmesine uzun tarihi süreçler içinde teşekkül etmiş bir müşterek şuurdan yararlanarak izin vermemektedir.

Yapılan kaynak taramasında ve saha çalışmasında Türk dünyası, Anadolu ve Kaşkay sahası için ölümün belirtisi olarak değerlendirilen hayvanların, bu hayvanların edimlerini yorumlama biçimlerinin aynı olduğu anlaşılmaktadır. Kaşkaylarda ölüm nişanesi olarak algılanan çakal, tilki, kuş, baykuş (korkbayguş), karga, tavşan, tavuk ve horoz gibi hayvanların Türk dünyası için de aynı biçimde algılandığı tespit edilmiştir. Ulumakta olan çakal ya da tilkiye cevap verilmesi ya da tavuk veya horozun başının kesilmesi gibi tedbirlerin de benzeşmesi, bizi çok geniş bir coğrafyada “ölüm” algısının müşterek bir bakış açısıyla temellendiği kanaatine götürmektedir. Anadolu'nun ve Türk dünyasının muhtelif bölgelerinin Kaşkay sahasıyla benzeşen inanmalarından tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Kırgız Türklerinde, köpek ulduğu zaman, ona en yakın olan evden birisinin hastalanacağına veya oradan bir kimsenin öleceğine inanırlar. Bunun yanında köpeğin horlar gibi ses çıkarması ve evin önünde yatması da kötülüğe yorumlanır. Bu durumlardan kaçınmak için *"git buradan ölüm kendi başına gelsin, kendi ölümünü göreyim"* denilerek köpek kovalanır ve taşlanır (Mamıtov 2004:8).

Türkmenistan Türkleri halk inanışlarına göre köpeğin uzun süre ulması iyiye yorumlanmaz. Köpek sürekli uluyorsa bir felaketin habercisi olarak kabul edilir ve köpeği öldürürler. Böyle durumlarda üç kez "kendi başına" denir (Özbay 2007:171).

Türk mitolojisinde tavşan genel olarak uğurlu kabul edilirken, ortaçağ Türk-İslam dünyasında, özellikle de Alevi Türkler tarafından uğursuz olarak kabul edilmiştir (Çoruhlu 2002:156).

Kırgız Türklerinde, horozun sabah vaktinin dışında, özellikle akşamleyin ötmesi kötülüğe yorumlanmaktadır. Bu durumda horozun ev sahiplerinin ölümünü dilediğine inanılmakta, bundan kaçınmak için horozu kesmektedirler (Mamıtov 2004: 10).

Makedonya Türkleri arasında tavuk, horozla ili bir başka inanış horozların akşama doğru ötmesinin hayra işaret olmadığı, hatta yakın zamanda bir ölüm olacağını habercisi olduğu şeklindedir (Nureddini 2007:186).

Tahtacı Türkmenleri üzerine yapılmış bir başka çalışmada da baykuşun bir evin yakınında ötmesi durumunda o evde birinin öleceğine işaret ettiği, çakalın uzun uzun ulmasının ölümün ön belirtisi olarak düşünüldüğü, tavuk, horoz gibi hayvanların ötmesinin de ölüme işaret ettiği ve bu hayvanların başının kesildiği (Selçuk 2004: 201) ifade edilmiştir. Tahtacı Türkmenleri arasında derlenen bu inanç ve pratiklerin Kaşkay sahasından derlenen ölüm nişaneleriyle bire bir örtüşmesi dikkat çekicidir. Türk dünyası ve özellikle de Anadolu sahası için ölüm

nişanesi olarak değerlendirilen bu hayvanlarla ilgili örnekleri artırmak mümkündür, Hazara Türkleri ve Çepnilerde (Çelik 2001: 19), Uygur Türkleri ve Kazaklarda (Güngör 1992: 11), Adana ve Kozan çevresinde (Yardımcı 1993: 547) baykuşla, ilgili benzer inanmalar tespit edilmiştir. Tekirdağ'da türü bildirilmeksizin bütün kuşların (Artun 1998: 23) ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde Karga, köpek, çakal, tavuk, horoz cinsi hayvanların Kaşkay Türklerindekiyle örtüşecek biçimde ölüme işaret eden mahlûklar olarak değerlendirildiği (Altun 2003: 281) belirtilmiştir.

Yaptığımız tespitlere ve Türk dünyası ile mukayeselere Zemin teşkil eden derleme notları aşağıdaki gibidir:

Günçalandan (doğudan) çakal vaykırsa muhakkak obada pes bir iş olur (Şükürpur 2008), Tilki gelip oba önünde vaykırsa deyirlerdi adam ölür (Puladiyan 2008), Biz bunu çok tecrübe etmişiz ki marizli bir zat çadırında yatarken bir çakal günçalana doğru giderek vaykırsa bu onun iyileşeceğinin alametidir. Günbatana doru ulusa bu da onun öleceğine alamettir. Neçe dohtur da bu marizli kese ilaç verse o ölür (Fuladı 2008).

Akşam çadırda herkes yatınca o evin içine bir kuş girerse mutlaka o evden bir adamın öleceğine inanılır (Fuladı 2008), Karga gakılarsa ölüm nişanesidir. Tilki şarkdan garba gitse ölüm nişanesidir. Garga ev üstünde gaklarsa hemen hane sahipleri “hıyr hıyr” diye cevap verir. Eğer garga tekrar gaklarsa bu hayra; gaklamaz ise şerre işaretir, Körbayguş çadırın içine girse adam öleceğinin alametidir¹ (Ferhadi 2008).

*Tilki vaykırması ölüme delalet eder. Uzaktan tilki ulusa “hıyr hıyr şerrin baban evine hayrın hayrın buraya” derler. Yine uzaktan tilki vaykırdığında tilkiye “hıyr hıyr bacın Sidekan'da² göt veriyr sen burda ne iş göriyen, var get kendi mahalline” (Bayrami 2008) denilerek tilki kovulmaktadır, Şam vakti tilki vaykırsa iki demir parça birbirine vurularak “bizde de var, bizde de var” (Tayyibi 2008) denilmekte, böylelikle hayvan susturulmaya çalışılmaktadır. Bunun ne anlama geldiğini sordüğümüzda: *Senin bize getirdiğin kötü şeyleri biz de sana diyoruz* (Tayyibi 2008) manasında olduğunu söylediler.*

Şam vakti tilki vaykırması ölüme delalet eder ve pes bilinir (Tayyibi 2008), *Tavuk yahut horoz gece vakti “bun verse” pes bilinirdi, ekseren bu hayvanlar*

¹ Kaynak kişi bu bilgiyi vermekle beraber artık bunlara inanılmadığını da ifade etmiştir.

² Görüşme yaptığımız yayla mahalline kırk elli km uzakta başka bir şehir.

öldürülürdü (Tayyibi 2008), Sabah vakti tavşan görmek de ölüme ve işlerin kötü gideceğine işarettir:

Seher davşan, pasin dikli / İşin fattur yağın bil ki (Tayyibi 2008), *Tilki ağzını bayıra doğrultup ulursa o evden ölü çıkar* (Kaviyani 2008), *Gurup vakti horozun ötmesi, ayrılığa ve ölüme işarettir* (Danışver 2008), *Çadırın ötesinde tilki çakal ulusa ölüme delalet eder* (Ebiverdi 2008).

Kaşkay sahasında ev ve eşya konusunda Türk dünyasıyla müşterek olan inanışlar cam eşyanın ve aynanın kırılması etrafında teşekkül etmektedir. Örneğin Kaşkay sahasındaki gibi Romanya Dobruca Türkleri'nde de herhangi bir ev eşyasının kırılması, ev içinde siva düşmesi nesnelere ilgili bir ön belirti olarak kabul edilir (Önal 1998: 244); ayrıca Anadolu folklorunda, aynanın kırılması yaygın olarak ölümle bağlandırılmaktadır. (Örnek:1971: 22). Bu benzerliklerin dışında Kaşkayların pek çok ritüel ve inanmalarının içerisinde kendisine yer bulan Nargile etrafında gelişen inanmalar - kaçınmalar mevcuttur. Nargile ateşinin başka nargileden alınmaması, yanan bir nargilenin ateşinden sigara yakılmaması gibi kaçınmaların, ocak kültü ve ateş kültü çerçevesinde değerlendirilebileceğini düşünüyoruz. Anadolu sahasında yaygın olarak bıçak veya makas gibi kesici aletleri doğrudan vermeme uygulamasının Kaşkaylarda Tüfek için geçerli olduğu tespit edilmiştir. Bu inancın günümüzdeki yansımalarından birisi de araba anahtarı için geçerlidir. Konuyla ilgili derleme notları şöyledir:

Kaşkay Türkleri günümüzde akşam vakti tüfenk ya da araba anahtarını da birbirlerine doğrudan vermemektedir. Bunun kaza ve ölüm getireceğine inanmaktadırlar (Şirin 2008), *Bir kişinin arabasının üzerinde ayakkabısını giymesi bela ölüm getirir. Bir kişinin sigarasını bir başkasının içtiği galyandan (nargileden) yakması da bela ölüm getirir* (Seyyad 2008), *Sabah vakti cam kırılrsa bu ölüme işaret eder* (Şükürpur 2008), *Dibeği ters çevirip üstüne oturanın annesi ölür* (Ferhadi 2008), *Keserin başı yukarı olsa pes iştir ölüm gelir* (Bayrami 2008).

Türkmenistan Türkleri arasında gökyüzünde bir yıldız kaydığında, bir kimsenin öldüğüne inanılır. Bazı Türkmenler de yıldız kaymasını gördüğünde "ulu bir adam dünyamızı terk etti" derler (Özbay 2007:184).

Anadolu folklorunda, yıldız kayması yaygın olarak ölümle irtibatlandırılmaktadır (Örnek:1971: 23). Yine Anadolu folklorunda güneş tutulması büyük felaketler olacağı, büyük kabul edilen şahsiyetlerden birinin öleceği şeklinde yorumlanır (Örnek 1971: 24).

Anadolu sahasında yıldız kayması ve Güneş tutulması olaylarının ölümle ilişkilendirilmesi Kaşkay sahasında da geçerlidir. Ayrıca konargöçer bir topluluk

olmaları sebebiyle göç güzergâhının belirlenmesinde gökyüzünde belirli tarihlerde beliren yıldızların belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Yalnızca Kaşkay sahasında tespit edebildiğimiz bir kimsenin ölümü ile *yıldız üstüne geçmek* biçiminde adlandırılan hatalı güzergâh seçimi arasında ilgi kuran bu anlayış, yıldız kaymasının ölüme yorulmasıyla bağlantılı olmalıdır. Konuyla ilgili derleme notları şöyledir:

Kaşkaylarda güneşin tutulması bir büyük adamın –mesela şah- ölümüne işaretler. Yıldız kayması ise yine bir ölüme işaret eder (Şirin M. 2008). Güneş tutulması da uğursuzluk olarak düşünülmektedir. Güneş tutulduğunda salâvat getirilir ve ocağa tuz dökülür. Böylece bu tutulmadan dolayı başa gelecek belalar ölümler bertaraf edilmiş olur (Şükürpur A. 2008). *Her ayın yirmi birinde yıldız avaz olurdu bu günlerde güneş doğunca (gün çıhanda cuft çıhanda) üç gün bu yanına (kuzeyi gösteriyor) gidilirdi. Üç günden sora bir hafta gurup üstüne gidilirdi, kibleye doğru gidilmezdi, yıldız üstüne geçülmezdi* (Puladiyan 2008). Hatta bir beddua olarak ölümü veya kötülüğü istenen kişiye “*get ki geden ıldız üstüne*” diye beddua edilmektedir (Fuladi 2008). *Yekşenbe günü oba göçerken ıldız üstüne geçülmezdi. Derlerdi ki ıldız üstüne geçmeyesi, hanenden bir ölür* (Gorgipur 2008). *Bir büyük ıldız kaysa bu ölüm nişenesidir* (Şahmuhammedi 2008). *Sarı ıldız nahsdir (kötüdür) sarı ıldız doğrultusunda yola gitmek ölüm getirir* (Zahidi 2008). *İldız düşende hatmen bir adam ölür* (Tayyibi 2008). *İldız ki uçuyırdı, deyirdiler bir böyük zat ölüpdür, ıldızı düşdü suya* (Hasani 2008).

Yapılan saha çalışmasında Kaşkayların “ağarantı” biçiminde adlandırdıkları beyaz renkli un, tuz, şeker gibi yiyecekleri ve ateşi gün batımından sonra komşularına vermedikleri anlaşılmaktadır. Genel olarak komşuluk ilişkileri içerisinde en fazla alışverişi yapılan maddeleri ve göçebe toplumlar için yine çok gerekli olan ateşi ihtiva etmesi yönüyle düşünüldüğünde bu pratik, kanaatimizce akşam vakti bir şeyler alma bahanesiyle komşuların birbirini rahatsız etmesini ya da yanlış anlaşılabilir bazı geliş gidişleri önleyici bir işlev üstlenmektedir. Kaynak kişilerin mutlaka verilmesi gerekiyorsa obanın uzağına bir yere bırakıldığı ve oradan isteyenlerce alındığını söylemeleri de akşam vakti yapılan bu alışverişin obada herkesin görebileceği bir şeffaflığa kavuşturulması biçiminde izah edilmesinin mümkün olduğunu düşünüyoruz. Kaşkay sahasından derlenen bu pratikler, Türk dünyasının pek çok yeriyile benzeşmektedir:

Gün battıktan sonra komşu çadırlardan beyaz şeyler istenmez. Un, tuz, şeker gibi gıda maddelerinin akşam karanlığından sonra verilmesi rızkın bereketini kaçırır ve kara talihi beraberinde getirir. Mutlaka böyle bir şey verme zarureti var ise, o takdirde bunların çadırın dışında yazıya bir yere konulması ve bunları

alacak kişinin ev halkından değil de alacağı şeyi dolaylı olarak buradan alması sağlanır (Şirin 2008). *Akşam vakti ağarantı ve ateş verilmez* (Şükürpur 2008).

Kırgız Türkleri, akşamdan sonra kimseye bir şey vermemeye çalışırlar. Özellikle süt, yoğurt ve para verilmez. Bu tür şeylerin verilmesi kötülük işareti olarak kabul edilir (Mamıtov 2004: 14).

Azeri Türklerinde, alacakaranlıkta evden dışarı ateş verilmemektedir (Arık 2005a: 80).

Anadolu folklorunda da ateşin gece vakti verilmesi hoş karşılanmayan ve ölümle irtibatlandırılan nesnelere (Örnek:1971: 22-23).

Rüyada görülen kimi unsurların ölümle ilişkilendirilmesini izah edecek eski Türk kültürüyle alakalı veriler şu an itibariyle mevcut görünmemektedir. Bundan hareketle bazı araştırmacılar İslami dönemle birlikte Türklerde “rüya”ya ilişkin motiflerin türlü biçimlerde değerlendirilmeye başladığı sonucuna varmışlardır (Ersoy 2002: 91). Ancak bu yorumun izah edemediği motif çeşitliliğinin sebebi olarak da bazı motiflerin Türk destanlarıyla ilişkilendirilmesi ve kişisel tecrübelerin zamanla anonimleşmesi prensibiyle izah edilebileceği (Ersoy 2002: 91) söylenmiştir.

Saha çalışmasında en çok dişlerle ilgili rüyaların ölümü çağrıştırdığı tespit edilmiştir. Rüyada dişlerin düşmesi ve ölüm arasında kurulan paralellik İslam kültüründe yaygın olarak karşımıza çıkan bir yorum olduğu; genel itibariyle “dişlerin” ana-baba ve daha geniş anlamıyla “akraba” anlamına geldiği (Schimmel 2005:100) söylenmiştir. Anadolu folklorunda ölüme yorulan rüyaların başında dişler gelmektedir. Dişlerin düşmesi bütün boyutlarıyla ölümle ilişkilendirilmiştir (Örnek 1971: 26-27). Azeri Türklerinde, rüyada dişlerin düşmesi ve çürümesi ölüme yorulur (Ünal 1996:153). Diş düşmesinin yanı sıra bir kimsenin çıplak görülmesi, düğün yaparken görülmesi, hasta olan bir evde uğursuz olduğu düşünülen kişilerin görülmesi de ölüme yorulur. Böyle bir rüya görülmesi durumunda çadırın etrafının bir metal çubukla çizilmesi (*dövrüne tığ çekilmesi*) ve dua okunması yoluyla gelecek musibetin önüne geçilmeye çalışıldığı da söylenmiştir. Konuyla ilgili saha çalışması notları aşağıda verilmiştir:

Bir adam rüyasında dişinin düştüğünü ya da döküldüğünü görürse bu, ölüme işarettir (Şirin 2008). *Ön dişlerden birisinin dökülmesi, bir gencin öleceğine gerideki dişlerden birisinin dökülmesi ise yaşlı birinin öleceğine işarettir* (Seyyad 2008). *Düşte ön dişlerden birinin görülmesi evlat, kardeş gibi bir yakının ölmesine; arka dişlerinden birinin düşmesi ise amcaoğlu dayıoğlu gibi biraz daha uzak genç bir yakının ölmesine işaret edebilir* (Şirin 2008). *Ölüme işaret eden*

dişlere itikadımız vardır. Bir kişiyi dişte çıplak görürlerse bu onun öleceğine işarettir. Düşünde ön dişin düşmesi yakın akrabasının ölümüne arka dişlerin düşmesi uzak akrabasının ölümüne işaret eder, ben ön dişlerimi düşümde eliminen gazdım. Babam rahmete gitti. Behatırı bu ki benim dişe çoh itigadım vardır. Evin dövrüne tiğ çekellerdi, duha ohullardı ki ölüm gelmeye (Şahmuhammedi 2008). Bir kimse rüyasında dişinin düştüğünü görse bu kardeşinin öleceğine, gözü çıksa kendisinin öleceğine işaret etmektedir (Zahidi 2008).

Kaşkaylarda rüyada görülen tanıdık kimseler değişik biçimlerde yorumlanabilmektedir. Bazı kimseler vardır ki onları rüyada görmek çok kötü olarak düşünülür. Onları toplumda herkes bilir ve rüyada o adamın görülmesi obanın genelinde olumsuz olarak yorumlanır

Evde bir hasta varken gece dişine muhterem, önemli ve iyi bir kimse girerse bu o evdeki hastanın iyileşeceğine işret olarak düşünülmemektedir (Fuladi 2008), Rüyada pes adam görüldüğü vakit bir sadaka verilir ki şerri def ola (Ferhadi 2008). Rüyasında ölmüş kişileri görmek ölüme delalettir (Danışver 2008), Dişte bir kes toy ederken görülse deyillardı o ölür (Fuladi 2008).

Yapılan saha çalışmasında cumartesi günü ile ilgili inanmaların, bu inanışlar etrafında biçimlenen ritüel ve kaçınmaların çok yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Cumartesi (şenbe) günü ölü defnetmek, düğün yapmak, ticaret yapmak, borç vermek gibi pek çok davranış biçiminin ölüm habercisi kabul edildiği; haftanın bu gününde Kaşkay Türklerinin yukarıda sayılanlar başta olmak üzere pek çok şeyi yapmamaya özen gösterdiği tespit edilmiştir. Ölünün vefat ettiği günlere ilişkin inanmalar çerçevesinde uygulanan benzer bir pratik de Van, Muradiye’de derlenmiştir. Burada cuma gün ölümler kutsal kabul edildiği için Kaşkay sahasından farklı olarak perşembe günü vefat eden kişinin “sorgu sual” olmasın diye cumaya kadar bekletildiği tespit edilmiştir (Tan 1965: 3712- 3713).

Her ayın yirmi birinde göçülmesi ve her ayın dördüncü ve beşinci günü göç etmekte olan obanın kible istikametine yürütülmesi gibi ölüme işaret ettiği düşünülen zamanla ilgili başka inanmalar da vardır. Konuyla ilgili Kaşkay sahasından tespit edebildiğimiz muhtelif inanmalar ölünün gözünün kapatılması, cenaze alayının kişinin evinin önünden geçmesi, bir kimsenin gözünün mezara ilişmesi ya da ölüye, mezara, ölü yıkama suyuna temas edilmesiyle ilgilidir. Saha çalışmasında ölümle ilgili en yaygın inanç olarak *ölüm üzerine konuşulmasının da ölüm getireceği* inancı olduğunu gözlemledik. Doğum ve evlilik bahislerine oranla çok daha az kaynak kişiyi üzerinde konuşmaya ikna edebildiğimiz bu konuyla ilgili sorduğumuz detaylı sorular karşısında kaynak kişilerin tedirgin oldukları da gözden kaçmamıştır. Esasen ölümle ve ölüyle bir biçimde bağlantısı kurulan her durum,

Kaşkaylar tarafından ölümü haber vermekte ve uğursuz kabul edilmektedir. Cumartesi günüyle ilgili olanlar başta olmak üzere sahadan konuyla ilgili derlediklerimiz şunlardır:

Şembe davar öldürülmez, kimseye pul verilmez davar satılmazdı (Puladiyan 2008), *Şembe günü ne bayrak dikebilerek³ ne de ölümünü def edebilerek* (Seyyad 2008), *Şembe günü davarımızdan davar çıkarılmaz yani kesilmez veya satılmaz* (Fuladı 2008), *Şembe bir kişi ölse peşinden başka ölümler de gelir* (Fuladı 2008)⁴. *Bir kimse seherde ölse birkaç saat içinde ölüyü kaim ederler fakat kişi şembe ölse onun cenazesi öğleden sonraya yani gün yekşembeye dönene kadar bekletilmektedir. Aksi takdirde cumartesi defnedilen ölünün peşi sıra bir daha bir daha ölüm getireceğine inanılmaktadır* (Musalı 2008), *Şembe ölüsü ölen bir kişinin evine konak gitmek de uğursuzluk getirir* (Zahidi 2008), *Ölüme yorulacak işlerin en önemlisi şembe günü ölü kaim etmemektir. Ayrıca ayın dördüncü ve beşinci günleri göç üstünde olan oba, kibleye doğru yürütülmez. Bu obaya uğursuzluk ve ölüm getirir. Yine her ayın yirmi birinci günü de çok pes bir gündür ve bu günde de göçmek ölüm getirir* (Şirin 2008).

Ayın yirmi birinde yola çıkmak uğursuzluk getirir (Zahidi 2008). Kaynak kişiden derlenen bir başka itikat da eğer ölen kişinin gözleri bağlanmaz ise arkasından başka kişilerin de öleceği düşüncesidir. Bu düşünce ile gelmek üzere olan bir önemli biri yoksa yani bunu yapması beklenen önemli bir akrabası yoksa kişi ölür ölmez gözleri kapatılır (Şirin 2008).

Gözü açık ölen kişinin gözü kapatılmaz ise o evden tekrar ölü çıkacağına inanılır (Bayrami 2008), Kaşkaylarda bir kimsenin yolda giderken bir ölünün mezarına gözünün düşmesi ya da bir mezara yanlışlıkla elinin değmesi ölüm getireceği düşünülen “pes iş” olarak düşünülür. Başına böyle bir iş gelen kişi hemen gidip “gurs töker” yani gusül abdesti alır (Kurdişpur 2008).

Ölü tabut içinde obadan çıkartılırken önünden geçtiği çadırın sahipleri ardından taş atardı. Bu, tekrar ölünün eve gelmesini engellemek içindir (Puladiyan 2008), *Eski zamanda oba yeni yurda konduğu zaman, ocak kazıldığı vakitte “şire otu”, “tuz”, “yumurta” ve “ağarantı” (un, şeker gibi beyaz şeyler) verilmemektedir* (Fuladı 2008), *Ocağ olduğuna inanılan kişilere kötülük etmek onu yapan kişiye ölüm getirir. Bu sebepten başına işler gelmiş, bir yakını veya kendisi vefat etmiş*

³ Dügün yapmaya ya da dügün başlangıcına bayrak dikmek tabiri kullanılmaktadır.

⁴ Görüşme yapılan Demircömaklı ailesinin hanımı görüşmenin ortasında kendilerine ölümle ilgili bu kadar çok soru sorulmasından rahatsız olduklarını söyledi ve kocasını artık bu konuda konuşmaması için uyardı. Kocasını buna karşı çıktığı Müslümanlık niye korkuyosun dedi.

kişilere “ocağgir” oldu denilir (Kaimi 2008). Hastada görülen fizyolojik ve psikolojik belirtileri halk hekimliği ile açıklamak mümkün görünse de bu çerçevede teşekkül etmiş hususi pratiklere rastlanmamıştır. Hastalarda ölümün göstergesi olarak kabul edilen psikolojik belirtilere ilişkin derleme notları şöyledir:

Gözleri anlamsız anlamsız boşluğa bakarsa bu ölüme işaretir (Şirin 2008), Halet ölüme gelende dil ağırlaşır, rengi çekilir. Kişinin yemekten kesilmesi ve gözünün yere düşmesi ölümü çağrıştırır (Tayyibi 2008), Ölecek kişi canı çıkacağı zaman yönü ne tarafa ise uzak uzak bakar (Haydari 2008), Ölecek kişide sabit bakışlar olur. Evin tavanına bakar (Danışiver 2008).

Ölüme ilişkin fizyolojik belirtilerin insanoğlunun tarihi birikimleriyle izah edilebileceği ve aslında bu konunun halkbiliminden çok tıp bilimiyle ilişkilendirilebileceği (Ersoy 2002: 89) söylenmiştir. Kaşkay sahasından derlenen inanmalar şunlardır:

Ölümü yaklaşmış hastaların kulakları ve burnundan öleceği belli olmaktadır. Burnunun eti zayıflar, kulakları düşer ve burnunun canı çekilir ise bu hastanın öleceğini gösterir (Şirin 2008), Yüzünün rengi kaçmış ve toprak rengine dönmüş ise bu da ölüme delalettir (Şirin 2008), Ölecek kişi renginden bilinir (Şükürpur 2008), Ölecek kişinin rengi avaz olur, huraki (yiyecek) istemez (Hasani 2008). Ölecek kişinin elleri ayakları şişer, gözü ve burnu çekilir. Öleceği müşahhas olur (Fuladı 2008), Ölecek adamın rengi çekilir, sol gözü yatar, lafı tam anlaşılmaz. Sol gözü yatsa ölüme tam işaretir (Bayrami 2008), Gözlerin çukurlaşması, ölüme işaret ederdi (Şahmuhammedi 2008), Hasta bir kimsenin bedeninin soğuk olması da öleceğine işaretir (Zahidi 2008), Hasta kişinin göz kapakları kapansa yani gözü küllen bir biri üstüne düşse bu ölüme işaretir (Zahidi 2008).

Ölümden kaçınma ile alakalı sorulara en sık verilen cevap mevtanın cumartesi ölmesi durumunda gün pazara dönmeden defnedilmediği inancı oldu. Bu gelenek hala çok yaygın bir şekilde Kaşkaylar içinde görülmektedir. Belki de Şia ya da Fars kültürünün bir uzantısı olarak Kaşkaylarda bulunan bu geleneğe ait bazı farklı tedbirler ise Kaşkaylara has bir nitelik taşıyor. Cumartesi günü vefat olmasının peşi sıra ölümler getireceğini düşünen Kaşkay Türkleri bu menfi neticeyi engellemek için ölüyü öğleden sonra defnetmenin yanı sıra, ölen kişi ile birlikte ayakkabısını da defnetmek gibi değişik önlemler de almaktadırlar. Cumartesi günü ölenlerle ilgili uygulamaların yanı sıra Kaşkayların ölümü evlerinden uzak etmek için güneş battıktan sonra halı dokumak, toprak kazmak gibi bazı işleri yapmadıkları, avda göz göze geldikleri hayvanı vurmadıkları, çadıra gelen yılanı öldürmedikleri de tespit edilmiştir. Trafik kazasında ölenlerin üzerine bozuk para atılması, ölmek üzere olan kişinin çadırın dışına çıkarılması, kabir ziyaretinden

sonra cenazeye katılan kişinin başka hiçbir eve uğramadan direk kendi evine gitmesi ve bir ağaç dalından yeşil yaprak koparması da ölümden kaçınmak için tatbik edilen diğer pratikler olarak göze çarpmaktadır. Bu konular üzerine konuşulduğunda ölümü uzak tutmak için söylenen bazı kalıp ifadeler, yeni doğmuş bebeğin hastalanıp ölmemesi için alınan birtakım büyüklük tedbirler ve genç hastalar için kurban adanılması ya da sadaka verilmesi de bu neviden işler olarak değerlendirilebilir. Konuyla ilgili Anadolu sahasındaki pek çok inanmayla Kaşkay sahasının benzeştiği görülmüştür. Bu müşterekliklerin, belli günlerde ölümün uğursuzluğu, ayakkabının ve yumurtanın cenazeye ilgili türlü ritüellerin bir parçası olarak kullanılması, hayvanlarla ve bebek beşiğiyle ilgili inanmalar çerçevesinde geliştirilen uygulamalar olduğu söylenebilir. Kaynak taramasında tespit edilen bu benzerlikler ve Kaşkay sahasından derlediklerimiz aşağıdadır:

Kaşkay sahasında Cumartesi vefat eden kişilerin peşinden başka ölümlerin de geleceğine inanılması ve haftanın bu günü vefat edenleri defnederken bu olumsuzluğu bertaraf etmek için ölüyü bir gün sonra defnetmek ya da ölüyle birlikte bazı eşyalar gömmek gibi birtakım pratiklere başvurulmasına benzer bir inanma Adana yöresinde tespit edilmiştir. Adana'da uğursuzluk gelmesin diye belli günlerin dışında çamaşır yıkanmadığı söylenerek pazartesi günü vefat eden kişilerin ardından başka ölümlerin de geleceği korkusuyla cenazenin üzerinde oklava kırıldığı ifade edilmektedir (Başçetinçelik 1998: 252).

Yapılmış olan başka araştırmalara göre Çanakkale yöresinde ölümün hemen ardından vefat eden kişinin ayakkabısı, ölüm tekrar bu eve gelmesin diye bahçe kapısına konulmakta ve vefatın olduğu gün ölen kimsenin bir çift ayakkabısı bir fakire verilmektedir (Ercan 2002: 179). Sivas, Haymana, Şebinkarahisar ve Maraş'ta da vefat eden kişinin ayakkabılarının bir fakire verildiği (Örnek 1979: 1976), Osmaniye yöresinde ise ayakkabı ile birlikte bulgur ve soğan da verildiği (Doğaner 2006: 233) söylenmiştir. İran ve Anadolu sahasında tatbik edilen her iki pratikte de ölen kişinin ayakkabısının kaçınma amaçlı uygulanan ritüellerin malzemesi olduğu görülmektedir.

Anadolu folklorunda ölünün defnedilmesinin ardından arkaya bakmanın ölümle ilintilendirilmesi nedeniyle mezarlık dönüşü arkaya bakmama uygulaması yaygın kaçınmalar arasındadır(Örnek 1971: 40). Cenaze mezara götürülürken obadaki çadırlardan ölümü uzaklaştırmak için arkasından taş atılmasına benzer biçimde Adana'da da ölünün arkasından oklava atıldığı (Başçetinçelik 1998: 267)

ifade edilmiştir.⁵ Yine benzer bir pratik olarak ölü gömülüp eve döndüğünde ölenin yakınlarının arkasına bakmadığı ve kapı önünden tabut geçerken arkasından su döküldüğü Anadolu sahasında muhtelif yörelerde tespit edilmiştir. (Durdu vd. 1998: 83)

Çuvaşlar, ölünün öbür dünyaya geçişine engel olabilecek kötü ruhları merhamete getirmek için kurban olarak onun üzerinde iki yumurta kırar ve bir horozun başını koparır. Daha sonra bu yumurtayı ve horozun başını: Ruhların yerinde ruh, cesetlerin yerinde ceset” sözleriyle mezar tarafına atar. Bazı araştırmacılar bu kurbanın (tavuk, yumurta) ölünün ruhuna zarar vermemesi için kötü ruhlara sunulduğunu belirtirler (Arık 2005b:110).

Yapılan kaynak taramasında Osmaniye yöresinde beşiğin içinde bebek olmadan sallanmasının o beşiğin kurulma sebebi olan çocuğun ölümüne yol açacağına inanıldığı tespit edilmiştir (Doğaner 2006: 226).⁶ Kaşkay sahasında görüşülen kaynak kişilerin konuyla ilgili söyledikleri sözlerden önemli görülen alıntılar şöyledir:

Güneş battıktan sonra halı dokunmaz, kama ile toprak kazılmaz, odun kırılıp istif edilmez. Gün batımından sonra bunların yapılması ölüm getirir (Şirin 2008). Çadıra gelen yılanın öldürülmesi uğursuzluk getirir. Dağa ava gittiğinde bir Kaşkay’ın tüfengini doğrulttuğu şikâr kendisine bakıp dişlerini gösterir ise ya da avcıyla göz göze gelip gülmüş gibi olursa bu hayvana kurşun sıkılmaz. Böyle bir hayvanı avlayan şikârcı ya deli olur ya da ölür (Şirin 2008). Özellikle trafik kazası sonrası vefat eden bir kişinin üzerine bu cenazeyi görenler tarafından bozuk para atılmaktadır. Bu, ölüm benden irak olsun anlamında yapılan bir uygulamadır (Şükürpur 2008). Hasta kişinin ev içinde ölmesi durumunda aynı evden peşi sıra başka ölümlerin de olabileceği düşünülmektedir. “Ölüm” eve kalmasın diye ölmek üzere olan kişiler çadırın dışında yazıya çıkarılmaktadır (Zahidi 2008)⁷. Şembe ölen kişiyle beraber eski bir çeşit keş olan “şive” de gömülürdü. Aynı obadan birkaç gün arayla peş peşe ölümler olursa ahirki ölenin bir “keştayı”ni (ayakkabı tekini) onunla

⁵ Adana’da ölümlerle ilgili pratiklerin içerisinde oklava, cenaze suyunun ısıtıldığı kazana konulmak ya da ölüyle birlikte gömülme gibi muhtelif uygulamalarda kullanılan büyüklük bir obje olarak göze çapmaktadır (bkz. Başçetinçelik 1998: 243- 300).

⁶ Kaşkay sahasında da beşiğin boş sallanması durumunda bebeğin kulağının ağrıyacağı söylenmektedir.

⁷ Başka kaynak kişiler tarafından anlatılmamış bu bilgiyi kaynağımıza ısrarlı sorularla teyit ettirdik. Kaynak kişimizin Kaşkayların altı büyük tayfasından birisi olan Dereşorlu Taifesinden olduğu düşünüldüğünde bu özelliğin yalnızca bu tayfaya da ait olduğu düşünülebilir. Her tayfanın konuşma tarzındaki küçük değişiklikler ve kullandıkları bazı kelimelerin diğer tayfalar tarafından bilinmemesi de tayfalar arası inanma ve geleneklerde de farklılıklar olabileceğini bize düşündürmektedir.

beraber gaim ederlerdi (Tayyibi 2008). *Şembe ölenin ağzına bir göy muncuk goyup gaim ederler* (Hasani 2008)⁸. *Şembe günü gelin getirilmez, gün dönmeden ölü gaim edimez. “baz- geşt” var denilir* (Penahi 2008). *Şembe ölen kişi ile birlikte bir yumurta gömülür. Ölen kişinin yanına konan bu yumurta onun yoldaşı olsun yanına başka kimseleri çekmesin diye yanına yumurta konulduğu söylendi* (Nazari 2008). *Şembede ölen kişinin yanına bir yumurta ya da ayakkabı teki bırakılır. Ölen kişi peşinden başkalarını götürmesin, diye* (Gamelniya 2008). *Kabir ziyaretine gidildiği vakit de Fatiha’dan sonra başka bir yere dönülüp geçilmeden doğrudan kendi evine gidilir* (Penahi 2008). *Irak yerden gelen bir katırın ayağı üzerinden dökülen sudan bir miktar bebeğe içirilir. Böylelikle hastalıklara karşı tedbir alınmış olunur* (Haydari 2008). *Evden ölümün uzak olması için kurban adanır* (Kaviyani 2008). *Genç hastanın ölmemesi için başına sadaka konur ve dağıtılır* (Danışver 2008). Ölümü uzak tutma düşüncesi ölüm olayı üzerine ya da bir ölmüş kişi üzerine konuşulurken *“canından irak ola”, “sizlerden irak ola”* (Gamelniya 2008) gibi bir dua ile söze başlanması biçiminde kendini göstermektedir.

Kaşkay sahasında ölümle ilgili birtakım inanma ve pratiklerin ele alındığı bu çalışmada, muhtelif Türk boylarıyla benzeşen yönleri dikkate alındığında, Kaşkaylar üzerinde yapılacak başkaca çalışmaların önemi de ortaya çıkmaktadır. Ancak bundan yirmi- otuz yıl öncesine kadar “il” teşkilatlanması içerisinde yaşayarak etrafındaki topluluklara rağmen kendi kültürel değerlerini muhafaza etmeyi başaran Kaşkaylar, bu yapının merkezi otorite tarafından dağıtılması ve hızla şehirleşmeye başlamaları nedeni ile kadim Türk kültürünün yalın bir tezahürü olma vasıflarını yitirme durumuyla karşı karşıyadırlar.

Kaynaklar

ALTUN, Işıl. Kocaeli Kandıra Türkmenlerinde Geçiş Dönemleri, Sakarya Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Sakarya, 2003

ARIK, Durmuş. Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları, Öztepe Matbaacılık, Ankara, 2005a

ARIK, Durmuş. Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar), Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005b.

⁸ Benzer bir uygulamanın Anadolu’da sorgu suale kolay cevap vermesi için ölenin ağzına akik taşı konulması biçiminde uygulandığı tespit edilmiştir (Özbay 2007: 266)

ARTUN, Erman. Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları, S. 1, Tekirdağ, 1998.

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe. Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 1998.

ÇELİK, Ali. Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi, Milli Folklor, C.7, Yıl:13, S. 50, Ankara, 2001.

ÇORUHLU, Yaşar. Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002

DOĞANER, Ali. Osmaniye'de Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri, Hacettepe Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

DURDU, Aydın., KALAYCI DURDU, Bircan. Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, HKAMB Yay, S. 271, Ankara, 1998.

ERCAN Aktan Müge. Gelibolu Yarımadasında Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm), Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Çanakkale, 2002.

ERSOY, Ruhi. Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller, Milli Folklor Dergisi, Yıl 14, S. 54, Ankara, 2002.

GÜNGÖR, Harun. Kayseri'de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Adet ve İnanışları, Milli Folklor Dergisi, Yıl 4, S. 14, Ankara, 1992.

MAMITOV, Abdimuhamet. Kırgızistan'da Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2004.

NUREDDİNİ, Mensur. Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, İzmir, 2007.

ÖNAL, Mehmet Naci. Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evlenme ve Ölüm Âdetleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

ÖRNEK, Sedat Veyis. Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.

ÖRNEK, Sedat Veyis. Etnoloji Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

ÖZBAY, Ekrem. Türkmenistan'dan Anadolu'ya Örf Adet ve Halk İnançları, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

SCHİMMELE, Annemarie. Halifenin Rüyalari, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2005.

SELÇUK, Ali. Tahtacılar, Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004.

ÜNAL, Mustafa. A Comparative Study of Funeral Customs in Turkey and Azerbaijan with Particular Reference to the Pre-Islamic Turkic Aspects, (Basılmamış DT) Birmingham, 1996.

YARDIMCI, Mehmet. Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar- Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili, Geleneği; Adana Valiliği- Çukurova Üniversitesi II. Uluslar Arası Karacaoğlan- Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu (20- 24 Kasım 1991- Adana), Çukurova Üniv. Basımevi, Ankara, 1993.

Sözlü Kaynaklar

BAYRAMI, Mihrengiz. Yaşı 72, Tayfası B.Keşküllü, Tiresi Yadikurlu, Bomkusu Alizadlı.

DANIŞVER, Menice. Yaşı 25, Tayfası K. Keşküllü, Tiresi Kuhva, Bomkusu Danişver.

EBİVERDİ, Hüsröv Rıza. Yaşı 45, Tayfası B. Keşküllü, Tiresi Bulverdi, Okuma yazması var.

FERHADİ, Şah Hüseyin. Yaşı 72, Tayfası B.Keşküllü, Tiresi Yadikurlu, Bomkusu Alizadlı.

FULADI, Ferzullah. Yaşı 118, Tayfası Amele, Tiresi Demir Çomaklı Kethudası.

GAMELNİYA, Gadem. Yaşı 67, Tayfası Şeşbeyli, Tiresi Köleli, Bomkusu Dostmahatlı.

GORGİPUR, Ali. Yaşı 34, Tayfası Amele, Tiresi Karakani, Bomkusu Tarihçi.

HASANİ, G. Rıza Şöhret. Yaşı 80, Tayfası Farsimedan, Tiresi Tevvabi, Bomkusu Yağmurlu.

HAYDARİ, Sadrullah. Yaşı 51, Tayfası Farsimedan, Tiresi Garemişanlı, Bomkusu Dengizli.

KAİMİ, Hüseyin Ali. Yaşı 52, Tayfası Amele, Tiresi Behmenbeglü, Emekli Öğretmen.

KAVİYANİ, Mahmud. Yaşı 52, Tayfası Şeşbeyli, Tiresi Ahenger, Bomkusu Muhtarlu.

KURDİPUR, Ali Kulu. Yaşı 65, Tayfası Amele, Tiresi Mehterhane, Okuma yazması yok.

MUSALI, Kudret. Yaşı 40, Tayfası Şeşbeyli, Tiresi Pirmuradlı, Bomkusu Külahlı.

NAZARİ, Abdullah. Yaşı 72, Tayfası Farsimedan, Tiresi Garemi Şanlı, Bomkusu Dengizli.

PENAHİ, Nusretullah. Yaşı 64, Tayfası Farsimedan, Tiresi Tevvabi, Bomkusu Yağmurlu

PULADİYAN, Rahman. Yaşı 56, Tayfası Amele, Tiresi Demir Çomaklı, Okuma yazması var,

SEYYAD, Hacı Darap. Yaşı 48, Tayfası Amele, Tiresi Kocabeglü, Bomkusu Evlad.

ŞİRİN, Ahmed Ali. Yaşı 49, Tayfası Amele, Tiresi Kocabeglü, Bomkusu Alidadlı.

ŞÜKÜRPUR, Amanullah. Yaşı 70, Tayfası Amele, Tiresi Şüküri, Okuma yazması yok,

TAYYİBİ, Meryem. Yaşı 49, Tayfası Dereşorlu, Tiresi Tayyibi, Okuma yazması yok,

ZAHİDİ, Behram. Yaşı 60, Tayfası Dereşorlu, Tiresi Orruçlu, Bomkusu Zahidi.